

PUBLITSISTIK MATNDA TABRIK NUTQIY AKTI.

Faxriddinova Dilfuza Sayfiddin qizi

SamDU tadqiqotchisi

faxritdinovadilfuza5@gmail.com

Annotatsiya: Tabrik nutqiy akti ifodalangan matnlarni publitsistik uslub doirasida ham kuzatish mumkin. Uning badiiy matnlarda qoʻllanuvchi tabrik nutqiy aktidan ajralib turuvchi xususiyatlarini aniqlash uchun bu uslub toʻgʻrisida qisqacha fikr yuritishga toʻgʻri keladi.

Kalit soʻzlar: publitsistika, tabrik, nutqiy akt.

CONGRATULATORY SPEECH ACT IN PUBLICISTIC TEXT

Annotation: Congratulatory speech acts can also be written in journalistic style. It is necessary to briefly reflect on this technique for the help of the congratulatory speech act used in the text.

Key words: publicism, greeting, speech act.

Toʻgʻri, tilning fonetik tuzilishi, grammatik qurilishi va lugʻat sostavining har biri ham alohida bir sistemani, tilning oʻzi esa yaxlit holda butun sistemani tashkil etadi. Tilning funksional stillari leksik, grammatik va fonetik sistemalarga xos barcha vositalarning maʼlum kommunikativ maqsadga koʻra uyushishi tufayli bunyodga keladi. U faqat muayyan hodisalar sostavi bilangina emas, balki ularning bogʻlanishi, aloqasi va munosabatlari bilan ham xarakterlanadi. Demak, nutq stillari tilning vazifasi — funksiyasi bilan bevosita bogʻliq boʻladi.”²⁵

Publitsistik uslub tilning vazifaviy uslublari tizimida oʻziga xos oʻringa ega boʻlib, u jamiyat hayoti bilan chambarchas bogʻliq holda amal qiladi. Publitsistik uslub oʻzining

²⁵ Шомаксудов А., Расулов И., Қўнғуров Р., Рустамов Ҳ. Ўзбек тили стилистикаси. Тошкент: Ўқитувчи, 1983. Б.10.

funksional tabiatidan kelib chiqib ijtimoiy munosabatlarning keng sohalariga xizmat qiladi. Publitsistik uslubda til bajaradigan ijtimoiy vazifalarning ikki turi, ya'ni xabar berish va ta'sir etish vazifalari namoyon bo'ladi. Mazkur vazifalar publitsistik uslubni jamiyat hayoti bilan chambarchas bog'lab turadi.

Publitsistik matnlar boshqa vazifaviy uslublarga oid matnlardan farqli ravishda keng jamoatchilik bilan ajralmasdir. Badiiy matnlarda yozuvchi o'zi yaratgan obrazlar orqali o'quvchiga ta'sir qiladi, asar ishtirokchilarining o'zaro munosabati, ruhiy holati tasvirini berish bilan kitobxonda ham ma'lum bir his-tuyg'ularni uyg'otishga erishadi. Shuning uchun badiiy asarlarda uchraydigan tabrik nutqiy akti aks etgan matnlar uslub talabidan kelib chiqib, badiiy-estetik ta'sir etish vazifasini bajaradi. Publitsistik matnlarda o'quvchilar ommasiga bugungi kunning eng muhim yangiliklari, kun tartibida turgan masalalar to'g'risida ma'lumot berish ko'zda tutiladi. Shuning uchun publitsistik matnlar ijtimoiy-siyosiy xarakterga ega bo'ladi. Publitsistik matnlar asosan ijtimoiy masalalarni ko'tarib chiqadi. Ularda ko'tarilgan masalalar shaklan bir kishi hayoti va faoliyati to'g'risida bo'lsa-da, mazmunan jamiyat hayoti bilan bog'liq bo'ladi. Ularda muallif dolzarb masalalar to'g'risida ma'lumot berish bilan keng o'quvchilar diqqatini shu masalaga jalb etadi, ularga ta'sir qilish orqali munosabat bildirishga undaydi. "Publitsistikaga xos umumiy belgilarga avtor munosabatining oshkora va aniq ifodalanish xususiyati ham kiradi. Avtor hayot va voqelikka aktiv munosabatda bo'ladi. Avtorning voqelikka bo'lgan munosabati faktlarni tanlashida, ularni o'z dunyoqarashi va estetik prinsipi asosida mantiqiy tahlil qilishida va nihoyat, tilning emotsional-ekspressiv vositalaridan foydalanishida o'z ifodaspni topadi. Publitsist katta hayotiy masalalarni mantiqiy mulohaza, dalil, asoslar bilan tushuntirishi, isbotlashi bilan birga, o'quvchi yoki tinglovchini bunga ishontirishi, uning iroda va his-tuyg'ulariga ta'sir etishi lozim. Shuning uchun publitsistik stil o'zida yozuv nutqi stillariga xos xususiyatlari ham (masalan, maxsus ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va boshqa sohaga oid terminologiyaning ishlatilishi), badiiy adabiyot stiliga xos xususiyatlarni ham (masalan, obrazli ifodalarni ishlatish, emotsional bo'yoqqa ega bo'lishi) birlashtiradi."²⁶

²⁶ Шомақсудов А., Расулов И., Қўнғуров Р., Рустамов Ҳ. Ўзбек тили стилистикаси. Тошкент: Ўқитувчи, 1983. Б. 27-28.

Ana shu xususiyatlarni o‘zida mujassam etgan publitsistik matnlar tili va uslubi badiiy va ilmiy adabiyotga xos bo‘lgan til va uslubdan ajralib turadi. Bugungi kundagi eng muhim ommaviy axborot vositasi sifatida gazeta tezkor vaqtda ommaga xalq ijtimoiy hayotining hamma sohalarida yuz berayotgan eng so‘nggi yangiliklarni etkazib beradi. Ommaviy axborot vositalariga xos bo‘lgan kommunikativlik publitsistik matnlar tilida ham namoyon bo‘ladi.

Tabrik nutqiy akti qanday mazmunda ekanligi uning funksional-stilistik xususiyatlarini belgilab beradi. Bu nutqiy aktning yuzaga chiqishida muhim o‘rin tutuvchi unsurlardan biri nutqiy vaziyat hisoblanadi. Biz yuqorida publitsistik matnlarda tabrik nutqiy akti uslub talabidan kelib chiqib, jamiyat hayotiga oid masalalarni qamrab olishi to‘g‘risida aytib o‘tgan edik. Shunga ko‘ra vaziyat publitsistik matnlardagi tabrik nutqiy aktida ijtimoiy xarakter kasb etadi. Publitsistik matnlarda “Men Sizni ...bilan chin ko‘ngildan muborakbod etaman.”, “Sizga uzoq umr, sihat-salomatlik, kelgusi ishlaringizda ulkan zafarlar tilayman.” “Doimo sog‘-salomat yuring, yuzingizdan hech qachon tabassum arimasin!” kabi tabriklarning asosiy o‘ziga xos xususiyatlari ularning qolip shaklidagi, so‘zlovchining nutq qartilgan shaxsga bo‘lgan samimiy munosabatini aks ettiruvchi odat tusiga kirib qolgan ifodalardan ham foydalanish mumkinligini ko‘rsatadi. Masalan, kundalik turmushimizda kishilar o‘rtasidagi tug‘ilgan kun, turli bayramlar bilan bog‘liq tabriklarda asosan nutq qaratilgan shaxsning oilasi, sog‘ligi, ishi bilan aloqador bo‘lgan til birliklari ishlatiladi. Publitsistik matnlarda qo‘llanuvchi tabrik nutqiy akti avvalo, tabrikning boshqa turlaridan matbuotda e‘lon qilinishi, unda muallifninggina emas, balki ko‘pchilikning ijobiy munosabati, nutq qaratilgan shaxsga bo‘lgan tilak va istaklari aks etishiga ko‘ra ajralib turadi. *Masalan:*

Assalomu alaykum, aziz Yurtboshimiz Shavkat Miromonovich!

Men Sizni 14 yanvar – Vatan himoyachilari kuni bilan chin ko‘ngildan muborakbod etaman. Sizga uzoq umr, sihat-salomatlik, kelgusi ishlaringizda ulkan zafarlar tilayman.

Men bundan ikki yil oldin saraton kasali bilan og‘rib, operatsiya bo‘lgan edim. O‘shanda Sizni tushimda ko‘rdim. Tushimda hammayoqni supurib, tozalashni buyuryapsiz, shu payt uyg‘onib ketdim. Buni qarangki, tushim o‘ngidan kelib, darddan forig‘ bo‘ldim.

Men – ko‘ngli yarim odamman, ota-onam vafot etib ketishgan. Siz menga ota o‘rnida g‘amxo‘rlik qildingiz, tushimda ham, o‘ngimda ham katta yordam ko‘rsatganigiz uchun mingbor tashakkur aytaman. Bemor bo‘lganimda Sizing farmoningiz asosida yordam puli oldim. Buning uchun Sizga o‘z minnatdorchiligimni bildiraman.

Doimo sog‘-salomat yuring, yuzingizdan hech qachon tabassum arimasin!

Yuqorida keltirilgan misoldan ham ko‘rinib turibdiki, tabrik nutqiy akti matnining boshlanishidanoq yozuvchining quvonchi, hurmati, samimiyligi sezilib turibdi. Uning tabrigida ifodalangan fikrlar butun xalqimiz tabrigi, istagi sifatida namoyon bo‘lmoqda. Unda qo‘llangan istak mazmunini ifodalovchi so‘zlar o‘quvchining ko‘ngliga quvonch olib kiradi, bugungi tinch va osuda hayotimizdan mamnunlik, shunday Yurtboshimiz borligidan faxrlanish tuyg‘ularini uyg‘otadi.

Publitsistik matnlarda qo‘llanilgan tabrik nutqiy aktining o‘ziga xos xususiyati uni boshqa janrlar bilan taqqoslab ko‘rganimizda yaqqol ko‘zga tashlanadi. Masalan, publitsistik tabrik xati bilan xabar janrlari ma‘lumot etkazish xususiyatiga ko‘ra bir-biriga o‘xshab ketsa-da, farqli xususiyatlarga ega. Ma‘lumki, xabarning asosiy vazifasi jamiyat hayotining siyosiy-iqtisodiy, madaniy-ma‘rifiy sohalarida ro‘y berayotgan yangi, muhim ma‘lumotlarni keng ommaga yetkazishdan iborat. Tabrik nutqiy aktida esa shu jamiyatning bir a‘zosi, yakka shaxsning hayoti vafaoliyati bilan bog‘liq yangilikni kishilarga yetkazish ko‘zda tutiladi. Bunda mualliflar tabriklanayotgan shaxs to‘g‘risida ma‘lumot berish bilan birga unga munosabat bildirishni o‘z oldiga maqsad qilib qo‘yadilar. Boshqacha aytganda, publitsistik matnlarda, aynan xabarda kishilarga xabar yetkazish maqsadi birinchi o‘rinda tursa, tabrik xatlarida nutq qaratilgan shaxsga bo‘lgan munosabat yetakchilik qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Шомақсудов А.,Расулов И.,Қўнғуров Р.,Рустамов Ҳ. Ўзбек тили стилистикаси.Тошкент:Ўқитувчи, 1983.Б.10.
2. Aliqulov Z. Sotsiumlar nutqining sotsial tabaqalanishi haqida//Til taraqqiyotining derivatsion qonuniyatlari/Respublika ilmiy-nazariy konferensiyasi materiallari. - Samarqand: SamDCHTI nashri, 2009. -B.77.

3. Boymirzaeva S. Modallik umumlisoniy kategoriya sifatida //Til taraqqiyotining derivatsion qonuniyatlari//Respublika ilmiy nazariy konferensiyasi materiallari. Samarqand:SamDCHTI nashri,2009. –B.192.
4. Золотова Г.А. Говорящее литсо и структура текста // Язык – система. Язык – текст. Язык – способност. – Москва: ИРЯ РАН, 1995. –S.117-123.
5. Yo‘ldoshev B. O‘zbek tilida matn komponentlarining semantik va pragmatik munosabatlari haqida // Xorijiy til ta’limining kognitiv-pragmatik tamoyillari. Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari. – Samarqand: 2007. –B.11-12.
6. Yo‘ldoshev M. Badiiy matn lingvopoetikasi. –Toshkent: Fan, 2008. - 159 b.
7. Колшанский Г.В. Лингвокоммуникативные аспекты речевого общения // Методическая мозаика. 2006, № 4.-S.27-32.
8. Maxmudov N. Presuppozitsiya va gap. O‘zbek tili va adabiyoti. Toshkent,1986. №6, -B.29.
9. Mirzaev I.K. Til va nutq hodisalarini o‘zaro farqlash lozimligi haqida // SamDU ilmiy axborotnomasi, 2003, № 2. - 3-5-b.